

ELŐSZÓ

Kötetünk a 2022. év legfontosabb munkaerőpiaci fejleményeit, szakpolitikai változásait mutatja be. Az elmúlt évek jelentősebb gazdasági sokkhatásai (koronavírus-járvány, orosz–ukrán háború, infláció) után a gazdasági szereplők a helyreállításra és az újbóli fellendülésre koncentrálnak. A gazdasági fellendülés akkor lehet sikeres, ha erős társadalmi, gazdasági bázisra támaszkodhat, ezért az idei Közelkép témájául a társadalmi egyenlőtlenségeket és a társadalmi mobilitást választottuk – áttekintjük az egyéni életpálya fő állomásain jelentkező legfontosabb társadalmi szintű egyenlőtlenségek szerkezetét és forrásait. A kötet öt fő részből áll.

1. A magyarországi munkapiac 2022-ben

A 2022-es évre vonatkozóan a hazai munkapiac elemzése a KSH munkaerő-felmérése, az Eurostat, a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat regisztere, a KSH intézményi munkaügyi statisztikája, a NAV járulékbevallás-adatainak felhasználásával készült el. Az elemzés főbb megállapításai a következők.

1. *2022-ben a foglalkoztatás a kedvezőtlen gazdasági hatások ellenére is tovább nőtt.* A 15–64 éves korosztályra számított foglalkoztatási ráta 4,6 százalékponttal haladta meg az EU megfelelő mutatóját. A foglalkoztatottak létszáma a 2021. évihez viszonyítva nőtt az elsődleges hazai munkaerőpiacon, míg csökkent a közfoglalkoztatás keretében dolgozóké, és újra többen vállaltak munkát külföldön is.

2. *A jelentősebb létszámot foglalkoztató nemzetgazdasági ágak közül a legnagyobb létszámnövekedés a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban következett be.* Ebben az ágazatban az összes foglalkoztatotti létszám közelített a koronavírus-járvány előttihez.

3. *A járvány idején széles körben alkalmazott home office típusú munkavégzés gyakorisága visszaesett a járvány előtti szintre.* 2022-ben a foglalkoztatottak 7,2 százaléka dolgozott legalább a munkaideje egy részében otthonról.

4. *Jelentősen, éves átlagban 131 ezer főre emelkedett a nyugdíj mellett dolgozók száma.*

5. *Éves átlagban már 81 ezerre emelkedett a külföldi állampolgárságú munkavállalók foglalkoztatása,* ugyanis – a járványhelyzet miatti átmeneti létszámcsökkenés után – a hazai munkaerőforrás elégtelensége miatt egyre szükségesebbé vált a külső munkaerőforrások bevonása is.

6. *A foglalkoztatottak létszámának növekedésével párhuzamosan tovább csökkent a munkanélkülieké.* 176,3 ezres létszámuk 10 százalékkal alacsonyabb volt az előző évinél, a munkanélküliségi ráta pedig 4,1 százalékról 3,6 százalékra mérséklődött, ami 2,6 százalékponttal volt alacsonyabb az uniós átlagnál. Hasonló ütemben csökkent a regisztrált álláskeresőké is, és tovább nőtt a pénzübeli juttatásban részesülők aránya.

7. *Tovább csökkent a potenciális munkaerő-tartalékokat jelentő munkanélküliek és dolgozni szándékozó inaktívak száma.* Eközben az előző évinél 20 százalékkal több üres vagy a közeljövőben megüresedő álláshelyet jelentettek a munkáltatók.

8. *A teljes munkaidős foglalkoztatottak havi bruttó keresete kiugró ütemben 17,4 százalékkal 500 ezer forinttra nőtt, ami az utóbbi két évtized legmagasabb nominális növekedését jelentette.* Ez részben a választási évre időzített kormányzati intézkedések, így a minimálbér-emelés és egy sor ágazati bértámogatás eredménye volt. Bár az év egészét tekintve a reálkeresetek 2,5 százalékkal emelkedtek, az infláció ütemének felgyorsulása miatt a havi reálkereseti index szeptembertől már negatívba fordult.

2. Közelkép

A Közelkép ebben az évben a társadalmi egyenlőtlenségek és a társadalmi mobilitás témakörét járja körül. Széles áttekintést nyújt a témában elérhető közgazdasági és szociológiai elemzésekből, amelyek segítségével végig veszi az emberi élet szakaszait a születéstől az időskorig. Minden életszakaszban a jellemző társadalmi egyenlőtlenségi dimenziókat elemzi, gyermekkorban például az oktatásban, felnőttkorban a munkaerőpiacon, időskorban pedig a nyugdíjrendszerben megfigyelhető társadalmi egyenlőtlenségekre mutat rá.

A társadalmi egyenlőtlenségek és a társadalmi mobilitás kulcs tényezők a gazdaság fejlődése, a gazdasági kilátások és a társadalmi jólét szempontjából. Mekkora esélye van egy jól tanuló, szorgalmas, ámde szegény családból származó gyermeknek a kitörésre, a jobb életre? Mi az esélye annak, hogy egy gazdag család gyermeke lecsúszik, ha nem teljesít megfelelően a munkahelyen? E kérdésekre adott válasz alapjaiban meghatározza a társadalom tanuláshoz, munkához, fejlődéshez, kreativitáshoz fűződő viszonyát, és végeredményben a gazdaság értékteremtő képességét. Ha egy ország sikeres szeretne lenni, akkor érdemes növelnie a társadalmi mobilitást és csökkentenie a társadalmi egyenlőtlenségeket annak érdekében, hogy a jövő generációi hasonló esélyekkel induljanak a pályájukon akkor is, ha kedvezőtlenebb körülmények közé születtek.

A Közelkép fejezeteiben az alábbi nagyobb témákat járjuk körül.

1. *Gyermekkori egészség.* A gyermekek családi háttere, a család társadalmi helyzete nagymértékben meghatározza a gyermekek egészségi állapotát.

2. *Oktatás.* Bemutatjuk, hogy a társadalmi helyzet mennyiben határozza meg, hogy egy gyermek milyen minőségű oktatásban részesül. Megvizsgáljuk, hogy Magyarországon más országokhoz képest egyenlőbbek vagy egyenlőtlenebbek az alacsonyabb jövedelmi helyzetű gyermekek oktatási lehetőségei. Az oktatás minősége azért is nagyon jelentős, mert a meghatározza a későbbi munkabért és munkalehetőségeket.

3. *Jövedelem, vagyon, foglalkoztatás.* Átfogó képet adunk a szegénység trendjeiről, amely összességében javult az elmúlt években, azonban a mélyszegénységben élők aránya növekedett. Bemutatjuk, hogy a Magyarországon hogyan alakulnak a társadalmi egyenlőtlenségek a tőkejövedelmek terén, valamint elemezzük a romákkal szembeni foglalkoztatási diszkriminációt. Arra is kitérünk, hogy a kapcsolati

hálók hogyan befolyásolják a jövedelmi egyenlőtlenségeket. Ezekon kívül érintjük még a lakhatási, egészségügyi egyenlőtlenségek, illetve a nyugdíjrendszerből fakadó egyenlőtlenségek témakörét is.

4. *Mobilitás.* Bemutatjuk, a magyar társadalmi mobilitási trendjeit, illetve a mobilitást meghatározó tényezőket (mint például a vagyontranszferok és az oktatás).

3. A munkapiaci szakpolitika eszközei (2022. június – 2023. május)

A fejezetben a munkapiaccal kapcsolatos szakpolitikai eszközök 2022 júniusa és 2023 májusa között végbement, főbb szabályozási változásait foglaljuk össze. Ezek közül a legfontosabbak a következők.

1. *Az szakképzési rendszer szabályozása.* A 18 évesnél idősebbek napi nyolc, az ennél fiatalabbak napi hét órában vehetnek részt szakképzési munkaszerződéssel a duális képzésben. Egy évben kétszer, akár két tanévben is köthető szakképzési munkaszerződés. Megszűnik a programterv, a szakképző intézmények önállóan dolgozzák ki szakmai programjukat.

2. *Növekedett az ellátások összege.* Az álláskeresési járadék maximuma havi 232 ezer forint, a nyugdíj előtti álláskeresési segély összege pedig havi 92 800 forint. Az álláskeresést ösztönző juttatás havi 162 400 forint. A rehabilitációs és rokkantsági ellátások alapösszege a 2023-ban kezdődő időponttól megállapított jogosultság esetén 129 860 forint. A gyed összege 324 800 forintra, a diplomás gyed felsőfokú alapképzés esetén 162 400 forintra, felsőfokú mesterképzés esetén pedig 207 480 forintra emelkedett.

3. *Támogatások.* A munkaadók legalább egy hónapja nyilvántartott álláskereső foglalkoztatása esetén a teljes bérköltés 50 százalékát kaphatják meg támogatás formájában. Az első sikeres nyelvvizsga díjához igényelhető támogatás összege 58 ezer forint, míg a KRESZ-vizsgát a jogosultak számára maximum 25 ezer forinttal támogatja az állam. Az álláskeresők vállalkozóvá válásának támogatására a kötelező legkisebb munkabér 15-szörösének megfelelő tőketámogatás, illetve fél éven át bértámogatás igényelhető.

4. *Aktív programok.* A közfoglalkoztatásra szánt keretösszeg némileg csökkent, 117,8 milliárd forintra. A nyári diákmunka programjának keretében a bértámogatás igényelhető 16–25 éves diákok nyári foglalkoztatásához. Utazási támogatás igényelhető, amennyiben a lakhely és a munkahely 10–60 kilométeres távolságban van egymástól. Amennyiben messzebb található a munkahely, lakhatási támogatás igényelhető legfeljebb havi 162 400 forintig. A tartósan álláskeresők komplex elhelyezkedési támogatása keretében a jogosultak fél éven át havi 69 600 forint bérkiegészítést igényelhetnek.

5. *Minimálbér.* A teljes munkaidős alpbér legkisebb összege 232 ezer forintra, a legalább középfokú végzettségűek számára 296 ezer forintra emelkedett.

6. *Adók és járulékok.* A harmincévesnél fiatalabb anyák szja-kedvezményt kapnak, havonta legfeljebb a megelőző év júliusi nemzetgazdasági szintű bruttó átlagkereset összegéig. A tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő családok

által igénybe vehető adókedvezmény 66 670 forintra növekedett. 2023 januárjától megszűnnek a SZÉP-kártya alszámlái.

7. *Munkatörvénykönyv*. Több új szabadságtípust vezettek be, mint például az apai szabadság, szülői szabadság és a gondozói szabadság. Bővült a munkáltatók munkavállalók számára történő tájékoztatási kötelezettsége is: a munkáltató köteles tájékoztatni a munkavállalóit, ha eltérő munkakörülményeket és feltételeket biztosító – például teljes vagy részmunkaidős, távmunkában végezhető vagy határozatlan idejű munkaviszonyú – pozícióra nyílik lehetőség.

4. Statisztikai adatok

Ez a rész információt ad a rendszerváltozás óta eltelt időszak alapvető gazdasági folyamatairól, a népesség, a munkapiaci részvétel, a foglalkoztatás, a munkanélküliség, az inaktivitás, a bérek, az oktatás, a munkaerő-kereslet, a regionális különbségek, a migráció, a munkaügyi kapcsolatok, a jóléti ellátások jellemzőiről és néhány munkapiaci mutató nemzetközi összehasonlításáról.

Az itt megjelenő adatoknak két fő forrása van: egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal rendszeres intézményi, illetve lakossági típusú munkaügyi adatgyűjtése: munkaerő-felvétele (MEF), intézményi munkaügyi statisztikája (IMS), munkaerőmérlege (MEM). Másrészt a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat regisztere és az általa lebonyolított adatgyűjtések: munkanélküli-regiszter adatbázisa (NFSZ REG), rövid távú munkaerőpiaci prognózis (PROG), bértarifa-felvételek (BT, 2019-től a Bértarifa-felvétel lebonyolítását a KSH végzi). Ezekről az adatforrásokról a statisztikai blokk végén részletesebb információk találhatóak. A két legnagyobb adatszolgáltatón kívül a Magyar Államkincstártól származnak a fejezetben szereplő öregségi és rokkantsági nyugdíjakkal és ellátásokkal kapcsolatos adatok. Továbbá egyes táblázatok és ábrák elkészítéséhez a KSH, a NAV és az Eurostat online adatbázisait használtuk.

A táblázatok és ábrák adatainak teljes idősorai Excel-formátumban letölthetők az alattuk szereplő linkekre kattintva. A KRTK Adatbank honlapján továbbá megtalálhatók olyan táblázatok adatai is, amelyek az idei évkönyvben nem, de a korábbiak valamelyikében szerepeltek (<https://adatbank.krtk.mta.hu/adatbazisok/eler-heto-adatbazisok/>).

5. Munkapiaci kutatások – válogatott bibliográfia, 2022

A kötetben a 2022-ben megjelent publikációkból válogattunk. A bibliográfia a magyar munkapiac jellemzőivel foglalkozó fontos hazai és külföldi szakirodalomra: könyvekre, folyóiratokra, műhelytanulmányokra, statisztikai kiadványokra és a nemzetközi szervezetek munkapiaci témájú kiadványaira terjed ki. A korszerű bibliográfiakészítés elveit követve igyekeztünk mindenütt megadni a művek elektronikus elérhetőségét is. Arra törekedtünk, hogy bibliográfiánkban a kötet témaköréhez kapcsolódó releváns publikációkat – lehetőség szerint – a legteljesebben feltárjuk, és azokat könnyen áttekinthető, informatív módon csoportosítsuk.

* * *

A szerkesztőbizottság tagjai megköszönik a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, a Központi Statisztikai Hivatal, a Magyar Államkincstár, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet, a Nemzeti Adatvagyron Ügynökség, a Technológiai és Ipari Minisztérium, a Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet munkatársainak, az MTA Emberi Erőforrások Gazdaságtana Tudományos Bizottsága tagjainak a szükséges információk összegyűjtésében és ellenőrzésében, a kötet szerkesztésében, az egyes részanyagok elkészítésében és megvitatásában végzett munkájukat. A kötet nem jöhetett volna létre a KRTK Adatbank munkatársainak kiemelkedő és elkötelezett szakmai munkája nélkül. Köszönetet mondunk az Magyar Kutatási Hálózatnak a kiadvány anyagi támogatásáért.

* * *

A KRTK KTI előd intézménye, az MTA Közgazdaság-tudományi Intézete az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával 2000-ben indította el a magyarországi munkapiac és foglalkoztatáspolitikai aktuális jellemzőit bemutató és a témakör egy-egy területét részletesen elemző *Munkaerőpiaci Tükör* című évkönyvsorozatot. A kötetek tartalmának összeállítása során arra törekedtünk, hogy az államigazgatásban dolgozó szakemberek, a foglalkoztatási szolgálat szervezeteiben, az önkormányzatokban, a civil szervezetekben, a közigazgatási hivatalokban, az oktatási intézményekben és a kutatóintézetekben dolgozó kollégák, az írott és elektronikus sajtó munkatársai napi munkájukban jól használható információkat kapjanak a magyarországi munkapiaci folyamatokról, a foglalkoztatáspolitikai jogszabályi és intézményi környezetéről, a magyarországi munkapiaccal foglalkozó hazai és nemzetközi kutatások friss eredményeiről.

Fontos szempont, hogy az évkönyvsorozatban publikált elemzések, adatok a felsőfokú oktatásban is jól felhasználható ismereteket adjanak a munkagazdaságtan, az emberierőforrás-gazdálkodás különböző témaköreiben. Olyan kiadványokat állítottunk össze, amelyek a rendelkezésünkre álló statisztikák, elméleti kutatások és empirikus elemzések alapján közérthető formában, jól áttekinthető szerkezetben mutatják be a magyarországi munkapiaci folyamatok jellemzőit és belső összefüggéseit.